

at all that the mentioned situation in science is considered as a shortcoming of existing studies and conceptual approaches. On the contrary, this is a convincing evidence that artistic creativity remains a rather complex problem that requires further theoretical research, first of all, in the direction of clarifying the cultural and worldview foundations of this phenomenon. The article attempts to analyze the essential parameters of the phenomenon of artistic creativity, to reveal the most important human-dimensional properties of this phenomenon in the context of an interdisciplinary approach.

Key words: artistic creativity, art, cultural creativity, theory of creativity, artistic practice, reflexive reproduction of reality, human-dimensional paradigms.

Надійшла до редакції 5.03.2024 р.

УДК 780.647.2:930.85(477)(045)

**«БАЯН» – «КНОПКОВИЙ АКОРДЕОН» : КОРЕЛЯЦІЯ МАРКУВАНЬ ІНСТРУМЕНТА
В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ ТРАДИЦІЯХ**

Бойко Богдан Володимирович – аспірант, Національна музична академія України

ім. П. І. Чайковського, м. Київ

<https://orcid.org/0009-0006-2506-511X>

DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpnm.v48i.814>

bodbojko@ukr.net

Стаття присвячена дослідженню європейської та вітчизняної традицій в контексті різночитань назви одного й того самого інструмента. Зокрема, в європейській традиції маркованого як «кнопковий акордеон», на протипагу вітчизняному візаві – «баян». *Мета статті* – дослідити, на основі історичних матеріалів, особливості процесу появи та ареалу поширення баяна / кнопкового акордеона крізь призму культурологічного підходу, що екстраполюється через працю Е. Гобсбаума і Т. Рейнджера «винайдення традиції», для визначення універсального означення музичного інструмента. Вперше в історії української музичної культури здійснено артикуляція (постановка) проблеми щодо маркування інструмента «баян» у вітчизняному дискурсі – «кнопковим акордеоном», що суголосно європейській традиції. Обґрунтовано актуальність обраної теми, зумовленою необхідністю усвідомлення історичної істини щодо походження і назви інструмента та уможливлення термінологічної уніфікації з європейським тлумаченням – «кнопковий акордеон». Виявлено еволюцію виникнення та становлення музичного інструмента як у вітчизняній, так і європейській традиціях. Констатовано дискурс щодо усталеної, загальноприйнятої назви означеного інструмента «баян» на основі дослідницького потенціалу українських та зарубіжних науковців.

Ключові слова: баян; кнопковий акордеон; акордеон; гармоніка; культурні традиції, музична культура, українська музична культура.

Актуальність теми дослідження. Українське музичне мистецтво є комплексним національно самобутнім явищем, що включає традиційну (автентичну) культуру та академічну сферу (композиторську творчість, виконавство й професійну освіту). Процес його становлення тісно пов'язаний з історичними та соціокультурними умовами, які поєднують у собі традиції вітчизняної та західноєвропейської музичних культур. Із цієї перспективи особливий інтерес викликає акордеонне мистецтво, що відображає історію створення, розвиток та поширення такого інструмента як кнопковий акордеон. Упродовж новітнього періоду розвитку нашої держави спостерігається значна зацікавленість вітчизняних науковців проблематикою баянно-акордеонного мистецтва, зокрема контекстно даного дослідження – гостроти питання щодо різночитань у назві інструмента у вітчизняній музичній культурі. Проблема дискусії щодо коректного маркування музичного інструмента баян / кнопковий акордеон завжди мала місце у професійному середовищі баяністів (кнопкових акордеоністів), клавішних акордеоністів, однак не артикулювалось на належному науковому рівні її осмислення. Виходячи з даної тези, актуальним питанням сьогодення є термінологічна ревізія та заміщення терміну «баян» в українському дискурсі поняттям «кнопковий акордеон».

Аналіз досліджень і публікацій. Досліджуючи специфіку походження назви даного інструмента, здійснено аналіз низки наукових праць. Основний акцент дослідження здійснено в історичному та соціокультурному аспектах. Авторитетними розвідками в контексті даного дослідження постають праці М. Давидова [6], [7] як основоположника історії розвитку вітчизняного баянно-акордеонного мистецтва. У своїй науковій діяльності він уперше проаналізував еволюцію даного музичного інструмента, його поширення, виникнення перших шкіл гри на баяні та акордеоні, а також творчість відомих виконавців і композиторів. Симптоматичною щодо фокусу нашого дослідження є праця Б. Кисляка «Соціокультурні та музично-професійні умови появи, еволюції та поширення акордеону» [8], присвячена історичним та соціокультурним передумовам виникнення акордеона й особливостям його розповсюдження. У

дослідженні розглядається: «еволюція технічної будови акордеону, а також наводиться низка переваг над його попередниками (такими як англійська концертна, гармоніка тощо). Вказуються й особливості репертуару для акордеона на всіх етапах його розвитку, розкривається процес удосконалення акордеону до сучасного професійного інструменту, причини даних змін та їх наслідки для акордеонного виконавства, серед яких – піввіковий тріумф акордеону у ХХ ст. на території Європи, США та Азії» [8; 58]. Одна з небагатьох українських дослідників В. Вірясова використовує дефініцію «кнопковий акордеон» поряд із назвою «баян» у своїй статті «Специфічні і сонорні прийоми гри на баяні (кнопковому акордеоні) в арсеналі композиторських засобів» [3], де досліджуються специфічні і сонорні прийоми гри, які використовують сучасні композитори в своїх музичних творах і обробках пісень. Важливу роль у висвітленні історичних процесів формування акордеона у Європі відіграє праця професора Європейського університету в Португалії Г. Пескада «Classical Accordion – The evolutionary path of a minor instrument» [16]. Вагомим внеском в історичну реконструкцію еволюції інструмента відзначається дипломна робота А. Тойфеля «Die Schrammelharmonika Instrumentenkunde, Geschichte und Spielweise des chromatischen Wiener Knopfgriffakkordeons» [17], де вперше опрацьовано особливості конструкції, історичний процес розвитку віденської шраммель гармоніки. Опрацьовано джерела походження та винайдення хроматичного розташування тонів у ранніх акордеонах. Також симптоматичною дослідженню є праця Г. Ермоса «The accordion in the 19 th century» [14], де відтворюється загальна та систематична картина вільно-язичкових клавішних інструментів і їх музичний та органологічний розвиток упродовж ХІХ ст.

Методологічно плідними щодо дослідницького аналізу сучасних культурних процесів постають концепція «зіткнення цивілізацій» С. Гантінгтона, в якій висвітлюється проблематика світових конфліктів, головним джерелом яких уже є не ідеологія або економіка, а культура [4]. Водночас інтерес становить модерністська концепція «винайдення традиції» Е. Гобсбаума і Т. Рейнджера [5]. Ця концепція ґрунтується «на багатому фактичному матеріалі шотландської, англійської, британської, валлійської, колоніальної індійської та африканської історії, де проаналізовано як винаходять нові та переформулюють старі традиції, видаючи їх за давні й сталі» [5; 4].

Мета статті – розглянути, на основі історичних матеріалів, особливості процесу появи та ареалу поширення баяна / кнопкового акордеона в контексті соціокультурного простору для визначення універсального означення музичного інструмента.

Виклад основного матеріалу. Музичні інструменти – баян / кнопковий акордеон та клавішний акордеон є вагомими складниками сучасної популярної та світової культури. У численних країнах світу ці інструменти вважаються універсальними, оскільки застосовуються в академічному, естрадному та побутовому видах музичного виконання. Специфіка цих інструментів характеризуються їхньою самодостатністю і функціональною довершеністю, вони є абсолютно незалежними в процесі музикування завдяки своїй оригінальній конструкції. У виконавському процесі забезпечується одночасне звучання мелодії, басової лінії та акомпанементу.

Розвиток української виконавської практики в процесі її діалектичного взаємообміну з західним музичним світом приводить до синтезу з європейськими традиціями. «На сучасному етапі розвитку виконавства на баяні, який має назву в країнах Європи «кнопковий акордеон», великим попитом користується оригінальний репертуар, який пишуть обізнані в можливостях цього музичного інструменту композитори України» [3; 117], такі як В.Зубицький, Я. Олексів, А. Білошицький, В. Власов, В. Рунчак тощо [11]. Досить часто твори українських композиторів є обов'язковими для виконання на престижних європейських акордеонних конкурсах. Також вітчизняні виконавці збагачують свій репертуар шедеврами оригінальної музики європейських композиторів таких як М. Левіцкас, Б. Преч, Ф. Анджеліс і багато ін. [11], що, безумовно, впливає на манеру виконання і культуру звуку. Безперечно, останні події безпрецедентної збройної агресії, точніше, російсько-української війни проти України, що порушили мирну картину світу, призвели до закономірних процесів витіснення та табування репертуарної політики російського походження.

Звертаючись до європейської традиції, характерним для якої є використання терміну «Button accordion», що українською мовою донедавна перекладалося як «баян». А термін «баян» транслітувався в дипломах про освіту, англійських статтях та публікаціях як «Bayan», що дезорієнтувало наших європейських колег, оскільки в їхньому музичному поняттєво-категоріальному апараті не існує подібного поняття «баян». Сьогодні ситуація щодо термінологічних розбіжностей в іноземному варіанті викладу вирішена на користь поняття «Button accordion» – кнопковий акордеон. Але у вітчизняній традиції проблема адекватної кореляції маркування інструмента залишається. В. Полянський у своїй статті позначив цю проблему так: «У побуті, народному господарстві та музичній науці поняття баян використовується переважно населенням Білорусії, Болгарії, Росії, країн Прибалтики, Середньої Азії та інших держав. Але значно ширше для дефініції цього знайомого нам музичного інструмента на земній кулі застосовується

термін кнопковий акордеон (button accordion). У сучасному вітчизняному мас-медіа просторі подекуди звучать думки про виняткове використання лише цього формулювання, але в наукових колах проблему подібного застосування в основному порушують за межами України» [10; 202]. Щоб розібратися у даному питанні, звернемо увагу на історичні передумови виникнення та розвитку інструмента.

Історично вважається, що баян (кнопковий акордеон) є «різновидом гармоніки, цей термін походить від грецького слова «harmonikos» – (злагоджений, пропорційний), використовується у фізиці (коливання, частоти), математиці (періодичні функції), в інструментознавстві ця дефініція притаманна всім інструментам, об'єднаних спільним принципом звукоутворення. Тобто будь-який язичковий, або клавішно-пневматичний інструмент із «голосом», що коливається в прорізі металевої планки під дією повітряного струменя. Гармоніка – загальне поняття для всього класу самозвучних аерофонів різноманітної конструкції. Існує безліч ножних (фізгармоніка, ногофон), ручних (бібль регаль, акордеон, концертина, бандонеон), губних (шен, акордіна, мелодика, губна гармошка) видів гармоніки» [2; 30]. Варто зауважити, що поняття «гармоніка» і «гармошка» не є тотожними. «Гармонь (гармошка) – язичковий клавішно-пневматичний, язичково-електронний клавішно-пневматичний або електронний вид гармоніки з неповним розташуванням хроматичної гами, як правило, на правій клавіатурі, та простим басово-акордовим акомпанементом на іншому мануалі» [10; 198].

Гармоніки пройшли тривалий шлях від ранніх прототипів до сучасних інструментів із широким спектром можливостей. Перші прототипи гармоніки з'явилися понад три тисячі років тому в Південно-Східній Азії. Найдавнішим прикладом такого інструмента є китайський «шен», що означає – «піднесений голос», звук якого утворювався за допомогою металевого язичка, що коливається від струменю повітря. Також дослідники вказують «корейський чо (*Cho*), лаоський кхен (*Khen*) разом з їхнім японським родичем шо (*Sho*)» [15; 28]. Ці інструменти частково відрізнялися лише матеріалом з якого зроблений корпус (зі слонової кістки, металу або глини). «Походження та еволюція акордеона багато в чому завдячує цим стародавнім інструментам» [15; 28].

Всесвітній День Акордеона відзначається 6 травня. В цей день у 1829 р. австрійський органний майстер Кирил Деміан, та його сини Карл і Гвідо запатентували свій новий інструмент під назвою «accordion» (Патент на винахід знаходиться у архіві технічного університету Відня) [13]. Саме ця дата ознаменувала собою виникнення і початок еволюції ручної гармоніки з горизонтальним міховеденням. Дослідник Гонсало Пескада в своїй праці Classical Accordion – The evolutionary path of a minor instrument [16] досить детально описує конструкцію і механізми інструмента Деміана. Особливістю була надзвичайна компактність, при натисканні однієї кнопки на правій клавіатурі змінювалась висота звуку в залежності від напряму міховедення, що дозволяло в маленькому корпусі інструмента значно розширити діапазон. Джерелом звуку є металевий язичок, який вільно вібрує від нагнітаючого міхом струменню повітря. В. Марченко у своїй статті зауважує, що: «цей інструмент мав на правій клавіатурі п'ять клавіш, які видавали основні звуки в ре-мажорі. На лівій стороні інструмента К. Деміана було п'ять клапанів для акомпанементу, що давали десять різних акордів. Цей інструмент був придатним для виконання простих діатонічних мелодій. Отримавши патент на створення нового інструмента від 23 травня 1829 р. фірма «Деміан і сини» налагодила виробництво у Відні перших ручних гармонік – акордеонів. Така назва згодом закріпилася за гармоніками з акордовим супроводом на лівій клавіатурі і вони набули поширення в країнах Західної та Східної Європи» [9; 144].

Відомий український дослідник, професор КНУКіМ П. Андрійчук акцентує увагу на тому, що «Перший інструмент в Росії за німецьким семиклавішним зразком, придбаним на Нижньогородській ярмарці, виготовив у 1830 році тульський зброяр Іван Сизов» [1; 515]. Він розібрав і досконало вивчив інструмент, а потім зібрав його точну копію, змінивши місцями металеві язички. За звучанням, перекоструйована І. Сизовим гармоніка нічим не поступалася оригіналу. Таким чином, розпочалось виробництво гармонік на території Російської імперії.

Близько 1850 р. майстер Франц Вальтер спроектував інструмент із трьома рядами кнопок на правому півкорпусі, що ґрунтувався на хроматичному звукоряді. Цей інструмент став першим хроматичним кнопковим акордеоном, а порядок хроматичних звуків отримав назву система В-griff, що стала популярною в центральній та східній Європі.

Революційним кроком у розвитку акордеона став винахід відомого італійського майстра Паоло Сопрані, який 5 травня 1897 р. патентує нову систему важелів у лівому півкорпусі інструмента. Цей винахід мав значний вплив на акордеонний світ у контексті інструментобудування, значно розширивши можливості акордеона. Нова система важелів Сопрані дозволила приводити в дію три клапани одночасно, натискаючи лише одну кнопку на лівій клавіатурі. Тобто з 12-ти одних і тих самих хроматичних звуків утворювалися всі можливі мажорні і мінорні акорди та септакорди. Винахід став справжнім проривом, що дозволив сконструювати акордеон із повним набором готових акордів. До цього подібні можливості на акордеоні

були недоступні. З того часу система важелів Сопрані стала невід'ємною частиною конструкції сучасного акордеона. У правій клавіатурі розташовувалися три ряди хроматичних кнопок системи C-griff. Ця система будови хроматичних звуків у правому півкорпусі і зараз залишається дуже популярною в Європі. Можна констатувати, що перший хроматичний кнопковий акордеон із повним басо-акордовим акомпанементом у лівому півкорпусі інструмента сконструйований на фабриці П. Сопрані у 1897 р. у м. Кастальфідардо. «Промислове виробництво та висока якість інструментів, сприяли поширенню та стандартизації цих моделей акордеона по всьому світу, і незабаром багато інших виробників наслідували цей приклад» [14; 29].

Із початку 1890-х років хроматичні гармоніки з системою B-griff набувають популярності в Росії. Їх виготовленням займалися практично всі місцеві майстри, а тип клавіатури отримав назву «Система московської хватки». Ці інструменти називали «хромка» або «трюхрядка». Важливо зазначити, що: «Голосові планки з наклепаними язичками іноді закуповувалися за кордоном (переважно в Італії). Таким чином, до кінця XIX – початку XX ст., гармонний промисел у Російській імперії набув уже загальнодержавних масштабів» [12; 389]. У той період майстри, що виготовляли гармоніки, називали свої інструменти баянами. Але найбільше цю назву популяризував гармоніст-віртуоз Яків Орланський-Тітаренко. У 1907 р. на його замовлення майстер Петро Стерлігов створив хроматичну чотирьохрядну гармоніку.

Я. Орланський-Тітаренко став палким прихильником нової конструкції інструменту, активно популяризуючи її за допомогою публікацій у різноманітних музично-просвітницьких виданнях, анотаціях, концертних афішах, анонсах в пресі, програмах концертів, а згодом і в методичних публікаціях, де системно використовував назву «баян». Завдяки Я. Орланському-Тітаренко назва міцно закріпилася в суспільній свідомості. «Величезна популярність гармоніки серед народів Росії послужила підставою для радянської історіографії активно насаджувати ідею російського походження цього інструмента і, таким чином, применшувати значення винаходів К. Ф. Л. Бушмана та К. Деміана, а разом із цим і заперечувати факт німецького походження гармоніки» [1; 515]. Незважаючи на наявні дані успішної діяльності фабрики П. Сопрані (1897 р.), усе ще поширене хибне твердження, що першу хроматичну гармоніку з повним басо-акордовим акомпанементом у лівому півкорпусі сконструював російський майстер П. Стерлігов у 1907 р., давши їй назву «баян». Подібна спотворена і викривлена інформація, на жаль, до цього часу трапляється в навчальних посібниках, книгах та навіть наукових працях.

Так, витоки самого поняття «баян» – це ім'я давньоруського співака-оповідача, віщуна, мислителя Бояна. Також ім'я Боян співзвучне давньо-слов'янському терміну «баять» – говорити, розказувати, заколисувати. «На території Російської імперії закріплюється і найменування баян за усіма якісними зразками язичкових ручних гармонік, незалежно від різноманітності їх конструктивних видозмін (наявності хроматизмів, кількості ігрових клавіатур, рядів клавіш тощо)» [10; 199]. У результаті назва «баян» давалася певним типам гармонік лише на основі одного критерію – співучість, задушевність звуковедення. «У відповідності до означеного визначення баяна, його конструкція винайдена ще у 1850 р. віденським майстром Францем Вальтером (Franz Walther), а з 1880-х років під назвою шраммельгармоніки ці інструменти вже розповсюджуються з Австрії по інших країнах світу» [10; 198].

Багато хто помилково вважає баян виключно російським інструментом, нехтуючи та ігноруючи його складну історію. На тлі жорстокої війни, яку росія розв'язала проти України, питання про походження та назву інструмента набуває нового значення. Баян – це не лише назва музичного інструмента, а символ російської культурної ідентичності. Це можна інтерпретувати на прикладі збірки Е. Гобсбаума та Т. Рейнджера «винайдення традиції» [5]. Під концепцією розуміється цілеспрямоване виведення певної суспільної практики з ужиткової сфери і перенесення її до сфери ідеологічного відтворення з набуттям раніше невластивих для неї функцій. Наприклад, мультикультурний інструмент кнопковий акордеон, повністю копіюється російським майстром П. Стерліговим під назвою «баян». Суспільство вважає баян виключно російським інструментом, а в часи Другої світової війни він набув значної ідеологічної ваги, ставши символом соціальної єдності та соціалістичних цінностей, які нав'язувалися суспільству радянською владою. В результаті успадкували назву інструмента, яка використовується переважно в пострадянських країнах. Концепція «зіткнення цивілізацій» С. Гантінгтона демонструє, що джерелом майбутніх конфліктів будуть культурні аспекти, а лінії розмежування між цивілізаціями стануть майбутніми фронтами [4]. Нещодавній акт військового тероризму в Чернігові, це ще одне нагадування про те, як насправді ставиться Росія до історії та спадщини. Древнє місто Русі, одне з головних її цивілізаційних центрів упродовж тисячоліть, знаходиться під ракетними обстрілами тієї самої країни, яка з незрозумілих причин претендує на спадкоємність від Русі. І кожна ракета, що приносить смерть українцям є нагадуванням про те, що жодної спадкоємності не було, немає, і бути не може. Боротьба проти російської культурної експансії, процеси декомунізації, перехід релігійних громад

багатьох конфесій на новоюліанський календар є свідченням поступового повернення й відродження витоків української автентичності та культуротворення.

Упродовж багатьох століть авторитет російської культури формувався за рахунок привласнення досягнень інших народів, зокрема й українських культурних надбань. Усіх професійних митців росіяни привласнювали, починаючи від українських композиторів Д. Бортнянського, М. Березовського та А. Веделя до кінорежисера О. Довженка, художника супрематиста К. Малевича та багатьох ін. Із кнопковим акордеоном аналогічна історія, в якій ігнорується внесок багатьох світових майстрів.

Висновки. Отже, баян за своїми технічними та конструктивними параметрами повністю повторює кнопковий акордеон, який створений в Європі десятьма роками раніше. Сьогодні, коли в Україні спостерігається критичне переосмислення багатьох культурно-історичних процесів, важливо відійти від стереотипів щодо походження і назви означеного інструмента, відповідно, доречно називати музичний інструмент – кнопковим акордеоном з огляду на те, як його назву тлумачать повсюдно у світі.

Дане дослідження може слугувати поштовхом для подальшої розробки зазначеної проблеми, оскільки розвідка торкається лише вершини айсберга. Дослідження та об'єктивна оцінка походження та розвитку музичного інструмента мають не лише наукове значення, а й актуалізують проблеми політики щодо захисту культурної спадщини як ціннісного сегменту національної ідентичності.

Список використаної літератури

1. Андрійчук П. О. Гармоніка: зародження та шляхи еволюції. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 514-517. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_11_125 (дата звернення 01.05.2024).
2. Бойко Б. В. Кнопковий акордеон versus баян: проблема артикуляції в європейському та вітчизняному дискурсах. Молоді музикознавці: зб. тез та доп. XXIII Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2024. С. 30-32. URL: https://glieracademy.org/wp-content/uploads/2024/04/2024_%D0%9C%D0%9C_%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf (дата звернення: 20.04.2024).
3. Вірясова В. Я. Специфічні і сонорні прийоми гри на баяні (кнопковому акордеоні) в арсеналі композиторських засобів. *Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства в Україні: історія і сучасність*: зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, Ін-т мистецтв; ред.-упоряд. Л.І. Горіна. Рівне : Волин. обереги, 2017. С. 116-122. URL: https://www.rshu.edu.ua/images/nauka/zb_narodn_instrum_2018.pdf (дата звернення: 02.04.2024).
4. Гантінгтон С. П. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / пер. з англ. Н. Климчук. Львів : Кальварія, 2006. 474 с.
5. Гобсбаум Е, Рейнджер Т. Винайдення традиції / пер. з англ. М. Климчука. Київ : Ніка-Центр, 2010. 444 с.
6. Давидов М. А. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста (акордеоніста). Київ : Муз. Україна, 2004. 290 с.
7. Давидов М. А. Історія виконавства на народних інструментах (Українська академічна школа): підруч. вид. 2-ге, доп., випр. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2010. 592 с.
8. Кисляк Б. М. Соціокультурні та музично-професійні умови появи, еволюції та поширення акордеону. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. Наук. зб. Вип. 44. Рівне : РДГУ. 2023. С. 58-64.
9. Марченко В. В. Еволюція акордеонного мистецтва: історичний аспект. *Культура і сучасність: альманах*. Київ : Міленіум, 2014. № 2. С.142-147. URL: <https://journals.urau.ua/kis/article/view/147140> (дата звернення: 16.03.2024).
10. Полянський В. В. До сутності поняття «баян». *Проблеми мистецької освіти: збірник науково-методичних статей / відп. ред. О. Я. Ростовський*. Вип. 9. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2015. С. 196-204. URL: http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1811/mystez_osvita_9.pdf#page=196 (дата звернення: 09.04.2024).
11. Улич (Савчин) Г. В. Проблеми дослідження баянно-акордеонного мистецтва України: національні та міжнародні репертуарні тенденції. *Сучасне українське музикознавство: від музичних артефактів до гуманістичних універсалій* : Колективна монографія. Рига, Латвія : «Baltija Publishing», 2021. С. 396-413. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-072-8-20> (дата звернення: 04.04.2024).
12. Чефранов В. Г. Гармоніка «хромка» в музичній культурі України та Росії: історичний та органологічний аспекти. *Музичне мистецтво і культура: Наук. вісник*. Вип. 24. Одеса. 2017. С. 383-391. DOI: <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2017-24-383-391> (дата звернення: 25.03.2024).
13. Demian C.: Privilegium Reg. Nr. 1757. Archiv der Technischen Universität Wien, 1829. URL: <https://www.tuwien.at/en/services/search?query=1.%09Demian%2C+C.%3A+Privilegium+Reg.+Nr.+1757> (дата звернення 07.02.2024).
14. Hermosa G. The accordion in the 19th century. Legal deposit: SA-104-2013. 103 p.
15. Ní Chaoimh, M. Journey into tradition : a social history of the Irish button accordion. University of Limerick. Thesis. 2010. 328 p. URL: <https://hdl.handle.net/10344/1616> (дата звернення 19.03.2024).
16. Pescada G. Classical Accordion – The evolutionary path of a minor instrument. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov Series VIII: Performing Arts*. Vol. 16 (65) No. 1 2023. P. 53-68. DOI: <https://doi.org/10.31926/but.pa.2023.16.65.1.6>
17. Teufel A. Die Schrammelharmonika Instrumentenkunde, Geschichte und Spielweise des chromatischen Wiener Knopfgriffakkordeons. Magisterarbeit in der Studienrichtung Klavier. Graz, Dezember 2006. 67 s. URL: http://schrammelharmonika.nonfoodfactory.org/Andreas_Teufel/Andreas_Teufel_DA_2006.pdf (дата звернення: 24.02.2024).

References

1. Andriichuk P. O. Harmonika: zarozhennia ta shliakhy evoliutsii. *Molodyi vchenyi*. 2017. № 11. S. 514-517. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_11_125.
2. Boiko B. V. Knopkovyi akordeon versus bayan: problema artykuliatsii v yevropeiskomu ta vitchyznianomu dyskursakh. *Molodi muzykoznavtsi: zbirnyk tez ta dopovidei XXIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Kyiv, 2024. S.30-32. https://glieracademy.org/wp-content/uploads/2024/04/2024_%D0%9C%D0%9C_%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf
3. Viriasova V.Ya. Spetsyfichni i sonorni pryomy hry na baiani (knopkovomu akordeoni) v arsenalii kompozytorskykh zasobiv. *Aktualni problemy narodno-instrumentalnoho vykonavstva v Ukraini: istoriia i suchasnist: zb. nauk. pr. / Rivnen. derzh. humanit. un-t, In-t mystetstv; redaktor-uporiadnyk L.I. Horina*. Rivne : Volyn. oberehy, 2017. S. 116-122. URL:https://www.rshu.edu.ua/images/nauka/zb_narodn_instrum_2018.pdf
4. Hantington S. P. Protystoiannia tsyvilizatsii ta zmina svitovoho poriadku / per. z anh. Natalii Klymchuk. Lviv : Kalvariia, 2006. 474 s.
5. Hobsbaum E, Reindzher T. Vynaidennia tradytsii / per. z anh. Mykoly Klymchuka. Kyiv : Nika-Tsentr, 2010. 444 s.
6. Davydov M. A. Teoretychni osnovy formuvannia vykonavskoi maisternosti baiianista (akordeonista). Kyiv : Muzychna Ukraina, 2004. 290 s.
7. Davydov M. A. Istoriia vykonavstva na narodnykh instrumentakh (Ukrainska akademichna shkola): pidruch. vyd. 2-he, dop., vypr. Kyiv : NMAU im. P. I. Chaikovskoho, 2010. 592 s.
8. Kysliak B. M. Sotsiokulturni ta muzychno-profesiini umovy poiavy, evoliutsii ta poshyrennia akordeonu. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku. Naukovyi zbirnyk*, випуск 44. Rivne : RDHU. 2023. S. 58-64.
9. Marchenko V. V. Evoliutsiia akordeonnoho mystetstva: istorychnyi aspekt. *Kultura i suchasnist: almanakh*. Kyiv : Milenium, 2014. № 2. S.142-147. URL: <https://journals.uran.ua/kis/article/view/147140>
10. Polianskyi V. V. Do sutnosti poniattia «bayan». *Problemy mystetskoï osvity: zbirnyk naukovo-metodychnykh stattei / vidp. red. O. Ya. Rostovskiyi*. Vyp. 9. Nizhyn : NDU im. M. Hoholia, 2015. S. 196-204. URL: http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/181/1/mystez_osvita_9.pdf#page=196
11. Ulych (Savchyn) H. V. Problemy doslidzhennia baianno-akordeonnoho mystetstva Ukrainy: natsionalni ta mizhnarodni repertuarni tendentsii. *Suchasne ukrainske muzykoznavstvo: vid muzychnykh artefaktiv do humanistychnykh universalii : Kolektyvna monohrafiia*. Ryha, Latviia : «Baltija Publishing», 2021. S. 396-413. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-072-8-20>
12. Chefranov V. H. Harmonika «khrómka» v muzychnii kulturi Ukrainy ta Rosii: istorychnyi ta orhanolohichni aspekty. *Muzychno mystetstvo i kultura: Naukovyi visnyk*. Vypusk 24. Odesa. 2017. S. 383-391. DOI: <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2017-24-383-391>
13. Demian, C.: Privilegium Reg. Nr. 1757. Archiv der Technischen Universita't Wien, 1829. URL: <https://www.tuwien.at/en/services/search?query=1.%09Demian%2C+C.%3A+Privilegium+Reg.+Nr.+1757>.
14. Hermosa G. The accordion in the 19th century. Legal deposit: SA-104-2013. 103 p.
15. Ní Chaoimh, M. Journey into tradition : a social history of the Irish button accordion. University of Limerick. Thesis. 2010. 328 p. URL: <https://hdl.handle.net/10344/1616>
16. Pescada G. Classical Accordion – The evolutionary path of a minor instrument. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov Series VIII: Performing Arts*. Vol. 16 (65) No. 1 2023. P. 53-68. DOI: <https://doi.org/10.31926/but.pa.2023.16.65.1.6>
17. Teufel A. Die Schrammelharmonika Instrumentenkunde, Geschichte und Spielweise des chromatischen Wiener Knopfgriffakkordeons. Magisterarbeit in der Studienrichtung Klavier. Graz, Dezember 2006. 67 s. URL: http://schrammelharmonika.nonfoodfactory.org/Andreas_Teufel/Andreas_Teufel_DA_2006.pdf

UDC 780.647.2:930.85(477)(045)

«BAYAN» – «BUTTON ACCORDION» : CORRELATION OF INSTRUMENT DESIGNATIONS IN EUROPEAN AND DOMESTIC TRADITIONS

Boiko Bohdan – Postgraduate Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music, Kyiv

The article is dedicated to the exploration of European and domestic traditions in the context of different interpretations of the name of the same musical instrument. Specifically, in the European tradition, it is labeled as a «button accordion», contrasting with its domestic counterpart – the «bayan». The goal of the article is to investigate, based on historical materials, the characteristics of the emergence process and the distribution area of the bayan/button accordion through the prism of a cultural approach extrapolated through the work of E. Hobsbawm and T. Ranger's «invention of tradition» to determine a universal definition of the musical instrument. For the first time in the history of Ukrainian musical culture, articulation (statement) of the problem regarding the labeling of the «bayan» instrument in domestic discourse as a «button accordion» is carried out, in line with European tradition. The relevance of the chosen topic is substantiated, driven by the necessity to comprehend the historical truth regarding the origin and name of the instrument and enable terminological unification with the European interpretation – «button accordion». The evolution of the emergence and formation of the musical instrument in both domestic and European traditions is analyzed. The discourse regarding the established, universally accepted name of the instrument «bayan» is noted based on the research potential of Ukrainian and foreign scholars.

Key words: bayan; button accordion; accordion; harmonica; cultural traditions; musical culture; Ukrainian musical culture.

Надійшла до редакції 24.05.2024 р.